

Dok istina navuče pantalone, laž obide polovinu sveta, rekao je Vinston Čerčil u vreme kada je najbrži medij bio radio. Danas laži obilaze svet brzinom svetlosti. A šta je sa istinom? Ponekad imam osećaj da je već odustala od neravnopravne borbe. Leži negde ispod drveta masline ili tamarisa i sanjari o vremenima kada su je ljudi još uvek tražili, kada su čeznuli za njom i zamišljali je kao lepu princezu pod velom, a ne kao napornu penzionerku koja u takmičenju sa lažima uvek gubi. Ukoliko, naime, ta stara rugoba uopšte postoji, u šta je moguće sumnjati.

Rođeni Pražanin, Vaclav Havel, u svom eseju *Moć nemoćnih* iz 1978. godine, koji je inspirisao i još uvek inspiriše disidente po celom svetu, razmišlja o privlačnosti života u laži. Čovek se prirodno opire tome da bude lišen svojih sigurnosti, da žrtvuje nešto od svojih uživanja i udobnosti zarad očuvanja moralnog i duhovnog integriteta. Ipak je mnogo jednostavnije odustati od „višeg smisla“ kada se nađete licem u lice sa mamcima koji vam se nude.

Havel piše: „Čovek jeste i može biti otuđen od samoga sebe samo zato što u njemu postoji nešto što se može otuđiti, teren nasilja koje se vrši nad njim jeste njegovo autentično postojanje.“

Ne moramo da živimo u totalitarnoj Čehoslovačkoj sedamdesetih godina da bismo imali iskustva sa udobnošću života u laži – bilo da se radi o poslu koji radimo nezainteresovano, odnosima sa ljudima ili ophođenju prema prirodi. Neprestano lažemo sebe. Međutim, istovremeno na neki način slutimo ili osećamo da postoji nešto drugo, možda manje udobno i riskantnije, neko naše pravo, neka drugačija mogućnost.

Čujemo glas istine, njeno tanušno dozivanje koje nam ne dopušta da spavamo noću, a danju se ispoljava u vidu nazadovoljstva, nemira i teskobe.

Sve savršenija i tehnologijom potpomognuta mašinerija laži koja nas okružuje ima samo jedan cilj: Nadjačati naš unutrašnji glas. Ubediti nas da ne postoji nikakva istina, da svaka mala istina ima svoju anti-istinu, a svaki dokaz je moguće dovesti u pitanje. Sve može biti veoma lako krivotvoreno u današnjem svetu, u kome svako zna sve o svemu, ali na kraju ne znamo ništa. Ukoliko se ne spakujemo i odemo lično da vidimo mesto događaja, Buču, ili Gazu. Dok se ne uverimo vlastitim očima.

Ili – dok ne pročitamo knjigu.

Naravno, i knjiga može biti lažna. Ali o takvim knjigama ne želim ovde da govorim. Pretpostaviću da su svi ovde prisutni već osetili na svojoj čitalačkoj koži razliku između autentične književnosti i književnosti pisane za prodaju, između umetnosti i ciljano napravljenog proizvoda. Pretpostaviću da su svi koji su ovde večeras bili nekada u životu pogođeni, uznemireni, otvoreni zahvaljujući iskustvu čitanja. Bilo da je to čudo izazvala samo jedna rečenica, pesma, priča ili roman.

Franc Kafka je autor slavne rečenice o knjizi koja mora biti sekira za zaleđeno more u nama. Taj citat se često koristi, na kraju krajeva, on je moto našeg okupljanja, ove proslave čitanja i pisanja ovde, u Herceg Novom. Međutim, šta je Kafka zapravo hteo time da kaže?

U ovako vreloj večeri, slika zaleđenog mora je osvežavajuća, zar ne? Zaleđeno more u nama. Ali Kafka za njega uzima sekiru. Tvrdi da ga je potrebno razbiti. To more je nešto negativno, hladno, stvrdnuto i nepomično. To je na neki način zatvor koji nas sprečava da živimo.

Da li je to možda zaleđeno more laži, ispod kojeg se skriva istina?

Znamo da je za Franca Kafku istina bila svojevrsan apsolutni zahtev, i u pisanju i u životu. To isijava iz njegovih pisama, dnevnika, svedočanstava ljudi koji su ga poznavali. Kafka je bio čovek kome je laž izazivala fizičku patnju. To ne znači da nije znao za laž i da mu je istina bila na neki način prirodno data, naprotiv, on je morao neprestano da se bori za nju. Istina je za njega bila problem, nalazila se beskonačno duboko ili beskrajno visoko, nastojao je da je se domogne, prevashodno pisanjem.

Međutim, zaleđeno more može takođe da bude nesposobnost čoveka da se otvori, da oseća i saoseća sa drugima. Kaže se za nekog da ima hladno srce. Ledeno srce, hladan je kao led.

I tu književnost ima veliku moć.

Na jednom književnom festivalu slušala sam govor izraelskog pisca Davida Grosmana. Bilo je to u vreme kada je u Izrealu talas nasilja upravo dostizao svoj vrhunac. Ljudi su izbegavali restorane i javni prevoz, u strahu od atentatā, svakodnevni život bio je nalik na prestrašeno vrludanje kroz ratnu zonu.

Grosman je tada rekao nešto što mi se urezelo u pamćenje. Opisivao je stvarnost svakodnevice pisca koji usred ljudski i politički napete situacije, u prostoru koji se neprekidno smanjuje delovanjem straha i mržnje, izmišlja priče. Gotovo uprkos onome što se oko njega dešava. Priče o ljudskim sudbinama, o ljubavi, ljubomori, o roditeljima i deci. On daje glas onima koji bi inače ostali nemi.

Pisanje oslobađa jezik iz stega klišea i slogana. Ukazuje na bogatstvo mogućnosti sadržanih u svakoj ljudskoj situaciji, na našu sposobnost da među njima biramo. Pomaže nam da udahnemo vazduh tamo gde ga već ponestaje. Imaginacija širi i otvara svet, ona je suprotnost fanatizmu, agresiji i ratu.

Od svih umetnosti jedino književnost ima moć da nas pusti da stupimo u subjektivnost drugoga. Da razmišljamo putem misli svoga neprijatelja, da žalimo za njegovim gubicima. Da prepoznamo sličnost između žrtve i agresora.

David Grosman je negde napisao, bezmalo kao reakciju na Kafkin citat: „Pišem, izmišljam likove. Ponekad mi se čini da iskopavam ljude iz leda u kome ih je zatočila spoljašnja stvarnost. Time takođe iskopavam samoga sebe“.